

Висновки та перспективи досліджень. Проаналізовано концептуальні засади розвитку громадянської компетентності вчителя в системі післядипломної педагогічної освіти, а саме у Миколаївському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти на базі якого реалізується цей процес у різних напрямках, наприклад, упровадження в освітній процес навчальних занять із проблем розвитку громадянської компетентності; проведення заходів навчально-практичного та науково-методичного характеру: засідань круглих столів, конференцій, семінарів, форумів, тренінгів тощо.

Отже, підсумовуючи зазначене вище, можна стверджувати, що українська освіта успішно інтегрується в європейський ціннісний простір для формування громадянина-патріота. Відповідно до західних зразків і стандартів громадянська освіта в Україні охоплює всі рівні освіти, забезпечує тяглість знань про демократію від загальноосвітньої до вищої школи.

Список використаної літератури

1. Жадан І. В. Освітня політика щодо розвитку громадянської компетентності молоді: здобутки і проблеми / І. В. Жадан // Проблеми політичної психології. – 2022. – № 25(1). – С. 94–102. DOI: <https://doi.org/10.33120/popp-Vol25-Year2022-94>
 2. Кравчинська Т. С. Формування громадянської компетентності педагога Нової української школи / Т. С. Кравчинська // Вісник післядипломної освіти. Серія «Педагогічні науки», 2019. – 8 (37). – С. 74–88. DOI: [https://doi.org/10.32405/2218-7650-8\(37\)-74-88](https://doi.org/10.32405/2218-7650-8(37)-74-88)
 3. Наскрізнi компетентності для демократії. «60 вправ для розвитку та оцінювання ставлень, умінь і знань». Під ред. Йозефа Губера. Серія Песталоцці. – № 4. Видання друге. – Рада Європи, 2019. – 324 с.
 4. Нова українська школа : poradnik для вчителя / Під заг. ред. Бібік Н. М. – К. : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. – 206 с.
- Meier D. Democracy at Risk. Educational Leadership, 2009. – 66(8), p. 45–49

Горяніна Марія,
вчитель початкових класів
Кам'янець-Подільського ліцею № 14
Кам'янець-Подільської міської ради
Хмельницької області

Формування громадянської компетентності учнів початкової школи в контексті викладання інтегрованого курсу «Я досліджую світ»

У статті розглядається формування громадянської компетентності учнів в контексті викладання інтегрованого курсу «Я досліджую світ».

Ключові слова: громадянська компетентність, учні початкових класів, інтегрований курс «Я досліджую світ»

Головним завданням освіти на сучасному етапі реформування освіти стає створення умов для формування громадянської компетентності. Людина – громадянин, особистість яка усвідомлює важливість демократичних цінностей, усвідомлює зв'язок між правами і свободами ідивіда та громадянською відповідальністю, та повинна бути готовим до компетентної участі у суспільному житті.

Аналіз практичної діяльності свідчить про те що сучасна історична і правова освіта в середній школі лише в деякій мірі спрямована формування громадянської компетентності учнів, а основна увага приділяється формуванню історичних і правових знань [8].

Сучасними українськими педагогами О. Пометун та І. Тараненко проаналізовано концепції і тенденції громадянського виховання. Ними схвалено загальноєвропейське бачення громадянськості та виділено шляхи її формування. Педагогічні основи громадянського виховання в сучасних умовах розроблені в дослідженнях І. Беха, Н. Бібік, М. Боришевського, В. Кременя та ін. Проблему громадянської компетентності школярів розкрито у методичному посібнику В. Доміної «Формування громадянської компетентності молодших школярів у контексті національно-патріотичного виховання», де представлено

теоретичні засади формування громадянської компетентності та запропоновано розробки уроків і позакласних заходів.

Під компетентністю людини розуміють спеціальним шляхом структурований (організований) набір знань, умінь, навичок і ставлень, що дають їй змогу ефективно здійснювати діяльність або виконувати певні функції, забезпечуючи розв'язання проблем і досягнення певних стандартів у галузі професії або виду діяльності. Такі набори знань, умінь, навичок і ставлень набуваються як протягом життя, так і у процесі навчання. Сформована компетентність дозволяє людині визначити, розпізнати і ефективно, успішно розв'язати, незалежно від ситуації, проблему, що є характерною для певної сфери чи виду діяльності [3].

В сучасній освітній практиці широко використовуються терміни «Компетентність» та «компетенція», які характеризують різні види життєдіяльності людини, високу якість її професійної діяльності і тому в педагогіці використання таких термінів виправдане.

Компетентність – стосовно структури змісту освіти, який побудовано в сучасних стандартах за галузевим принципом і в програмах – за предметним, – виводить мету та рівень, що в інтегрованому вигляді представляє освітні результати, які досягаються не лише засобами змісту освіти, але й соціальної взаємодії; як у міжособистісному, так і в інституційному культурному контексті. Таких результатів можна спрогнозувати безліч (у сфері когнітивній, діяльнісній, мотиваційній, соціальній) [1].

Важливе місце у структурі компетентностей молодших школярів займає громадянська компетентність. Саме вона, як ключова, має міждисциплінарний характер і спрямована на соціалізацію особистості, набуття навичок співжиття і співпраці в суспільстві, дотримання соціальних норм і правил.

Основними громадянськими компетентностями є:

- розуміння власної громадянської (державної), національної та культурної ідентичності, повага до інших культур та етносів;
- здатність берегти українські традиції та духовні цінності, володіти відповідними знаннями, вміннями та навичками, спроможність реалізувати свій потенціал в умовах сучасного суспільства;
- розуміння значення національної пам'яті та її впливу на суспільно-політичні процеси;
- знання європейських цінностей, зокрема принципів демократії, та здатність застосовувати їх у повсякденному житті;
- знання та розуміння державного устрою, державного управління у всіх сферах суспільного життя на всеукраїнському та місцевому рівні;
- знання механізмів участі у суспільному, суспільно-політичному та державному житті та вміння їх застосовувати разом з прийняттям рішень на всеукраїнському та місцевому рівні;
- відповідальне ставлення до своїх громадянських прав і обов'язків, пов'язаних з участю в суспільно-політичному житті;
- здатність формувати та аргументовано відстоювати власну позицію, поважаючи відмінні думки/позиції, якщо вони не порушують прав та гідності інших осіб;
- здатність критично аналізувати інформацію, розглядати питання з різних позицій, приймати обґрунтовані рішення;
- здатність до соціальної комунікації та вміння співпрацювати для розв'язання проблем спільнот різного рівня, зокрема шляхом волонтерської діяльності [6].

У сучасному світі дуже важливо усвідомлювати для чого дитина вивчає ту чи іншу освітню галузь та де вивчені знання вона надалі зможе використовувати. Тому вчитель чітко має розуміти, які компетентності відповідно до положення Нової української школи повинні мати діти після завершення вивчення інтегрованого курсу «Я досліджую світ».

Основні компетентності, якими має володіти дитина після вивчення того чи іншого предмету, записані в державних документах, а саме: Закон «Про освіту України» (2017) [4], «Державний стандарт початкової освіти» (2018) [6], Концепція Нової української школи

(2017) [7].

Мета шкільного інтегрованого курсу «Я досліджую світ» – формування в учнів цілісної та об'ємної картини світу під час того, як діти набувають новий та власний соціальний досвід. Матеріал курсу охоплює систему знань про природу і суспільство, сприяє розвитку інтересу та навичок в молодших школярів дослідницької діяльності та формуванню ціннісних поглядів.

Виховати в учня громадянську компетентність на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ» означає сформуванню в нього комплекс особистісних якостей і рис характеру, що є основою специфічного способу мислення та спонукальною силою повсякденних дій, вчинків, поведінки. Це патріотична самосвідомість, громадянська відповідальність і мужність, готовність трудитися для розвитку держави, захищати її, підносити міжнародний авторитет. Це повага до батьків, свого родоводу, традицій та історії рідного народу. Це дисциплінованість, працьовитість, творчість, почуття дбайливого господаря своєї землі, піклування про її природу, екологію. Ці та інші якості й риси формуються в процесі засвоєння учнями духовних надбань рідного народу, цілеспрямованого національного виховання.

На уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ» відбувається формування громадянської компетентності у різних видах діяльності:

- Ігрова діяльність;
- Пізнавальна діяльність;
- Проблемно-ціннісне спілкування;
- Художня творчість;
- Спортивно-оздоровча діяльність;
- Туристично-краєзнавча діяльність;
- Трудова (виробнича) діяльність;
- Розважальна діяльність.

Державний стандарт початкової загальної освіти ставить громадянську компетентність на перше місце і трактує її, як «здатність людини активно, відповідально та ефективно реалізувати права та обов'язки», здатність до самостійного аналізу життєвих реалій, прийняття відповідальних рішень гідної поведінки (набуття досвіду спілкування, поводження, взаємодії у праці, навчанні, грі; прогнозування результатів власних вчинків; випробовуванні різних соціальних ролей; вияв інтересу до навколишньої дійсності).

Неабиякого значення громадянському вихованню надавав і Василь Олександрович Сухомлинський. Думки метра сучасної педагогіки засвідчують його пристрасний захист інтересів дитини, утвердження її людської гідності. «Навчання – це не механічне перекладання знань з голови вчителя у голову дитини, а складні моральні стосунки, у яких провідною рисою є виховання почуття честі, гідності і на цій основі бажання бути вихованим, досконалим, успішним».

Такий шлях формування позитивної «Я-концепції» дитини спонукав і мене до впровадження досвіду В.О.Сухомлинського з виховання у молодших школярів почуття власної гідності в щоденній навчально-виховній діяльності, зокрема, на одному з уроків інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у 4 класі на тему «Особиста безпека. Поняття гідності. Права та обов'язки дітей. Порушення прав».

Мета. Виховувати почуття чуйності, доброти, милосердя, нетерпимості до хамства, брутальності, жорстокості, неправди; поваги до людей, колективу, результатів праці інших. Формувати уміння взаємодопомоги і самоконтролю. Закріпити вивчене про права та обов'язки дітей у дитячому, дорослому та змішаному оточенні. Формувати аналітичне ставлення до проблем. Розвивати логіку мислення, усне зв'язне мовлення учнів. Збагачувати словниковий запас четвертокласників.

Хід уроку

I. Організація класу.

II. Читацька розминка. Діти заздалегідь на уроках позакласного читання прочитали художні твори – казки «Івасик-Телесик», «Коза-дереза»; М.Носов «Пригоди Незнайка та

його друзів»; П.Л.Треверс «Мері Поппінс»; А.Ліндгрєн «Карлсон, який живе на даху» – на уроці громадянської освіти вони використовуються диференційовано, залежно від техніки читання та розвитку зв'язного мовлення кожної дитини.

III. Логічна розминка.

Продовж вислів:

сказав -...

не впевнений -...

помилився - ...

говори те, що - ...

не видавай чужу - ...

Слова-підказки можна подати у вигляді анаграм (зроби, не обіцяй, вибачся, думаєш, таємницю).

IV. Актуалізація опорних знань.

- Право – це система обов'язкових правил поведінки, встановлених державою. Це міра можливої поведінки.

- Обов'язок – це міра належної поведінки.

- Гідність – це поважання позитивних якостей в собі та інших людях.

V. Мотивація навчальної діяльності.

Нагадування правил 8 «Не», за якими створюється кодекс лицарів (колективна творча робота):

- не вживай брутальних слів;
- не вередуй;
- не будь жорстким та впертим;
- не говори неправди;
- не будь злим;
- не задирайся;
- не ображай;
- не видавай чужих таємниць.

VI. Фізкультхвилинка. Пантоміма за казками «Івасик-телесик», «Коза-дереза», А. Ліндгрєн «Карлсон, який живе на даху» (епізод, коли вибухнула парова машина), М.Носов «Пригоди Незнайка та його друзів» (епізод, коли Незнайко складав вірші).

VII. Конкретизація та узагальнення.

1. Розгадування та тлумачення пантоміми (визначення міри належної поведінки героїв з боку гідності та особистої безпеки).

2. Інценізація казок О.Мілна «Вінні-Пух та його друзі». Я.Стельмаха «Минькозавр з Юрківки» (епізоди за вибором дітей з точки зору гідності та особистої безпеки, попередня підготовка дітей). Аналіз інценізованих ситуацій.

3. «Візит» до картинної галереї. Порівняльна характеристика репродукцій картин: Антоніса Ван Дейка «Портрет сестер Нортон» та Василя Перова «Трійка» (з точки зору дотримання та порушення прав дитини); Карла Павловича Брюллова «Вершниця» та Миколи Олександровича Ярошенка «Скрізь життя» (з тих самих позицій).

VIII. Рефлексія.

- Якими почуттями та рисами характеру ти хотів би наповнити власне Я з точки зору гідності та особистої безпеки.

IX. Домашнє завдання: бути гідними за будь-яких обставин

Учитель дякує учням за роботу [5].

Однією з важливих складових громадянського виховання підростаючого покоління є підготовка різноманітних подій і свят патріотичної тематики. Для учнів молодших класів свято – це, «в першу чергу, розвиток інтересу до пізнання, формування соціально-активної здорової особистості, реалізація таланту, інтересів, розвиток творчості дітей, самоствердження. Участь учнів у святкових заходах надає можливість розкрити свій творчий хист та вчить спілкуванню. («Мова наша калинова», «Козацькому роду нема переводу»)

Навчання з використанням краєзнавчого матеріалу значно полегшує засвоєння учнями наукових понять і закономірностей, є могутнім джерелом знань і чудовим засобом виховання.

Велике значення у формуванні громадянської компетентності дітей молодшого шкільного віку відіграють екскурсії. Учні знайомляться з пам'ятними місцями, краще пізнають культурну спадщину. А це в свою чергу виховує у дітей почуття гордості за свою країну. Починати варто з пізнання свого рідного міста: пішохідна екскурсія «Знайомтесь – наш Кам'янець-Подільський», а потім «Старе місто», «Чарівний Старий замок» та ін.. Скориставшись можливостями мережі Інтернет, учні 3-4 класів можуть підготувати та презентувати віртуальну екскурсію до віддалених цікавих місць або музеїв. А також школярі можуть об'єднатися у групи та створити кілька туристичних маршрутів «рідними місцями» та розробити тексти для звукового супроводу екскурсій. Після завершення роботи діти проводять подорожі для своїх однокласників чи менших учнів. Виконуючи такі творчі завдання, діти зможуть поглибити знання про рідний край та його цікавинки, навчатися планувати роботу та розподіляти обов'язки. Крім того, учні зможуть отримати корисні навички взаємодії як зі своїми однокласниками, так і з відвідувачами екскурсій.

Отже, потреба в формуванні громадянської компетентності визнається суспільством і державою як одне з найголовніших завдань сучасної освіти та нової української школи.

Гриб Оксана,
вчитель історії
Рівненського ліцею №18,
вчитель методист

Формування громадянської компетентності учнів НУШ (5 клас) у курсі «Досліджуємо історію і суспільство»

Компетентність – це динамічна комбінація знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, набутих завдяки проживанню ситуації, рефлексії досвіду.

Компетентність має свої складові : знання , навички , здібності.

Компетентність це не компетенція.

Державний стандарт базової та повної загальної середньої освіти (затверджений постановою Кабінету міністрів від 23 листопада 2011 р. №1392) у навчальному процесі НУШ передбачає розвиток компетентності, компетентнісний підхід освітнього процесу на досягнення очікуваних результатів та розвиток ключових компетентностей особистості.

Метою базової середньої освіти є формування 11 компетентностей.

Громадянські компетентності пов'язані з ідеями демократії , справедливості , рівності прав людини.

Спроможність діяти як відповідальний громадянин , брати участь у громадському та суспільному житті, спираючись на розуміння загальнолюдських і суспільних цінностей, соціальних, правових, економічних і правових цінностей, ідей сталого розвитку суспільства, співіснування людей та спільнот у глобальному світі, критичне осмислення основних подій національної, європейської та світової історії, усвідомлення їх впливу на світогляд громадянина та його самоідентифікацію.

Виявлення поваги до інших, толерантність, уміння конструктивно співпрацювати, співпереживати, долати стрес і діяти в конфліктних ситуаціях. Зокрема пов'язаних з різними проявами дискримінації, спроможність діяти в умовах невизначеності та багатозначності.

Ключові компетентності включають в себе розвиток наскрізних вмінь здобувача освіти.

Учень у 5 класі НУШ повинен вміти читати з розумінням, висловлювати припущення, наводити аргументи, словесно передавати власні думки, почуття, переконання, критично та системно мислити, розрізняти факти і судження. Логічно обґрунтовувати власну позицію,